

Przeglądy i komentarze

VI ZJAZD NIEMIECKIEJ SOCJALISTYCZNEJ PARTII JEDNOŚCI SED W NRD

Wydarzeniem o znaczeniu ideologicznym i politycznym światowej wagi był VI Zjazd SED, który odbył się w okresie od 15 do 21 I 1963 r. w Berlinie. Poza podsumowaniem dotychczasowych osiągnięć NRD w budowie socjalizmu i opracowaniem programu dalszej działalności SED, obrady dotyczyły realizacji dalszego wszechstronnego rozwoju ustroju socjalistycznego w NRD oraz polityki wobec Niemiec zachodnich i uregulowania problemu Berlina zachodniego. Zjazd był równocześnie ważnym spotkaniem przywódców partii robotniczych i kierowników rządów państw obozu socjalistycznego, którzy w licznych wystąpieniach na Zjeździe, oceniając obecną sytuację międzynarodową, sprecyzowali swoje stanowisko w wielu węzłowych zagadnieniach polityki międzynarodowej oraz dokonali wymiany poglądów na zadania, jakie stoją przed partiami komunistycznymi w walce o utrzymanie pokoju, budowę socjalizmu i jedność w międzynarodowym ruchu robotniczym.

Ideologiczno-polityczne przygotowanie dla obrad VI Zjazdu, jak i charakterystykę działalności SED w okresie sprawozdawczym od V Zjazdu z 1958 r., stanowiły dwa o zasadniczym znaczeniu dokumenty uchwalone latem ub. r. przez Kongres Narodowy. Są to *Historyczne zadania NRD a przyszłość Niemiec*¹ oraz *Zarys historii niemieckiego ruchu robotniczego*.

W pracach przygotowawczych społeczeństwo NRD brało aktywny udział. Szeroko dyskutowano we wszystkich okręgach na konferencjach partyjnych — z udziałem członków Biura Politycznego KC SED — opublikowany 23 XI 1962 r. projekt nowego programu SED². Prasa, radio i telewizja zamieszczała bieżące informacje o pracach przygotowawczych, wypowiedziach delegatów, współzawodnictwie i podejmowanych czynach zjazdowych przez załogi zakładów pracy. Daleko idące poparcie szerokich warstw społeczeństwa NRD dla SED i jej działalności oraz polityki znalazło także swój wyraz we wzmożonym napływie nowych kandydatów do tej partii w okresie przedzjazdowym³.

Ogółem w Zjeździe uczestniczyło ok. 4000 delegatów i gości z kraju i zza granicy. W kołach politycznych za granicą, jako ważne wydarzenie międzynarodowe, został oceniony fakt uczestnictwa w Zjeździe I sekretarza KC KPZR, N. S. Chruszczowa, i I sekretarza KC PZPR — W. Gomułki. Polska delegacja partyjna pod przewodnictwem I sekretarza KC PZPR W. Gomułki przybyła do Berlina 14 I 1963 r. W tym samym dniu w godzinach wieczornych przybyła radziecka delegacja partyjna, której przewodniczył I sekretarz KC KPZR — N. S. Chruszczow. Na dworcu wschodnim odbył się wiec, na którym krótkie przemówienia powitalne wygłosili W. Ulbricht i N. S. Chruszczow⁴. Powitanie to było transmitowane przez telewizję i radio NRD.

¹ Tekst w przekładzie polskim J. Rachockiego. „Przegląd Zachodni” nr 3/62, s. 110—127.

² „Trybuna Ludu” nr 1a z 3 I 1963.

³ „Trybuna Ludu” nr 8 z 9 I 1963.

⁴ Tekst przemówień powitalnych Ulbrichta i Chruszczowa por. „Trybuna Ludu” nr 15 z 16 I 1963 i „Neues Deutschland” nr 15 z dn. 15 I 1963.

Ogółem w Zjeździe uczestniczyło 70 delegacji partii komunistycznych i robotniczych z całego świata⁵.

Otwarcie VI Zjazdu SED dokonał W. Ulbricht dn. 15 I 1963 r. w sali im. Wernera Seelenbindera w Berlinie. Pierwszy referat zjazdowy pt. *Program socjalizmu i historyczne zadania Niemieckiej Socjalistycznej Partii Jedności* wygłosił W. Ulbricht. Na wstępie scharakteryzował on wyniki ogólnonarodowej dyskusji, która w okresie przedzjazdowym skupiała się nad rozwiązaniem nowych zadań materialno-technicznych i gospodarczych oraz wychowaniem człowieka epoki socjalistycznej. Dokonując analizy obecnej sytuacji międzynarodowej, W. Ulbricht podkreślił całkowite poparcie SED i rządu NRD dla pokojowej i realistycznej polityki kierownictwa KPZR i rządu radzieckiego.

W kwestii uregulowania problemu niemieckiego W. Ulbricht stwierdził:

„Od chwili pogwałcenia układów poczdamskich przez mocarstwa zachodnie starały się one przekształcić Berlin zachodni w ośrodek dywersji i bazę militarną. Mimo że Berlin zachodni nie ma ani dla USA, ani też dla W. Brytanii i Francji żadnego istotnego znaczenia, koła odwetowe w Niemczech zachodnich tak wyeksponowały problem zachodniego Berlina, że obecnie — jak się wydaje — stał się on problemem prestiżowym dla mocarstw zachodnich. To powoduje, że zlikwidowanie pozostałości wojny poprzez pokojowe rozwiązanie problemu Berlina zachodniego nie może nastąpić za jednym pociągnięciem, lecz trzeba przeprowadzić je w kilku etapach [...] W pełni aprobujemy propozycje Związku Radzieckiego, umotywowane przez premiera Chruszczowa, zgadzamy się w pełni z jego staraniami dojścia do porozumienia w drodze rokowań [...] Dlatego też walka o rozbrojenie wymaga pokojowego uregulowania problemu Niemiec łącznie z przekształceniem Berlina zachodniego w pokojowe, neutralne, wolne miasto”.

W dalszej części mówca nawiązał do sprawy zabezpieczenia granicy państwowej NRD w Berlinie dn. 13 VIII 1961 r.:

„Jednakże — jak stwierdził — granica ta, która w wyniku militarystycznych agresywnych poczynań musiała przybrać formę muru, nie powinna w żadnym wypadku tworzyć przepaści między mieszkańcami obu państw niemieckich. Chodzi obecnie o przyjęcie do wiadomości istnienia dwóch zasadniczo różnych ustrojów społecznych w Niemczech i o nawiązanie normalnych stosunków pokojowego współistnienia między obu państwami [...] Jesteśmy również gotowi — w interesie pokojowego uregulowania problemu — rozważyć propozycje, aby w Berlinie zachodnim flaga NATO została początkowo zastąpiona flagą ONZ i aby ONZ przejęła tam pewne międzynarodowe zobowiązania i funkcje. Naturalnie takie uregulowanie sprawy byłoby dla nas do przyjęcia tylko wówczas, gdyby zapewniło respektowanie przez wszystkich uczestników suwerenności NRD, przede wszystkim również przy korzystaniu z wiodących do zachodniego Berlina przez terytorium NRD dróg dojazdowych — lądowych, wodnych i powietrznych”.

W. Ulbricht podkreślił, iż narodową sprawą ludu niemieckiego jest zapewnienie pokoju przez przezwyciężenie militarystyki i imperializmu:

„Pragniemy na drodze przywrócenia normalnych stosunków między obydwojma niemieckimi państwami doprowadzić do stworzenia konfederacji, która przeszkodzi

⁵ Są to delegacje i przedstawiciele bratnich partii z: ZSRR, Polski, Czechosłowacji, Bułgarii, Rumunii, Węgier, Mongolii, Chin, Korei, Wietnamu, Kuby, Jugosławii, Włoch, Austrii, Finlandii, Hiszpanii, Belgii, Algierii, Japonii, Indonezji, Australii, Brazylii, Wenezueli, Urugwaju, W. Brytanii, USA, Holandii, Luksemburga, Szwecji, Danii, Norwegii, Islandii, Irlandii Północnej, Szwajcarii, Irlandii, Grecji, Cypru, Turcji, Iranu, Iraku, Jordanii, Izraela, Tunezji, Maroka, Kanady, Argentyny, Chile, Kolumbii, Ekwadoru, Hondurasu, Kostaryki, Paragwaju, Portugalii, Libanu, Syrii, Birmy, Tajlandu, Malajów, Peru, Panamy, Boliwii, Salwadoru, Unii Południowo-Afrykańskiej, Haiti, Nikaragui, Gwatemali, Dominiki, Sudańskiej Unii Mali, Gujany Brytyjskiej („Neues Deutschland” nr 16 z 16 I 1963).

dzi dalszemu rozdzieleniu narodu i utoruje drogę do zjednoczenia [...] Postulujemy w tym celu układ rozsądku i dobrej woli, który wychodziłby z założenia egzystencji dwóch państw niemieckich o różnych ustrojach społecznych i mógłby mieć mniej więcej następującą treść: 1) respektowanie istnienia drugiego państwa niemieckiego i jego ustroju politycznego i społecznego. Uroczysta rezygnacja z użycia siły w każdej formie; 2) respektowanie granic drugiego państwa niemieckiego, uroczysta rezygnacja ze wszelkich prób naruszenia czy też zmiany tych granic, zatwierdzenie i utrwalenie również istniejących granic niemieckich na zewnątrz; 3) uroczysta rezygnacja z wypróbowywania posiadania, produkcji i nabywania broni atomowej oraz sprawa dysponowania tą bronią; 4) zahamowanie zbrojeń w obu państwach niemieckich powiązane ze zobowiązaniem niezwiększania wydatków na cele militarne. Dalej — porozumienia na temat rozbrojenia w obu państwach niemieckich; 5) wzajemne uznanie paszportów i obywatelstwa obywateli obu krajów niemieckich jako warunek normalizacji ruchu podróżnych. Zaprzestanie wszelkiej dyskryminacji i nierównego traktowania obywateli obu państw niemieckich w Niemczech i za granicą; 6) ustanowienie normalnych stosunków w dziedzinie sportu i kultury między obydwojoma państwami niemieckimi [...] Konieczne jest ponadto, aby rząd Republiki Federalnej zrezygnował ze sprzecznej z wszelką godnością narodową praktyki domagania się w NATO, aby dyskryminowano obywateli NRD za pośrednictwem Biura Podróży w zachodnim Berlinie; 7) zawarcie układu handlowego między rządami obu państw niemieckich w celu rozwijania i rozszerzenia wymiany handlowej. Takie są nasze propozycje. Jesteśmy oczywiście gotowi rokować również na temat propozycji zachodnioniemieckich, które by służyły tym samym celom. Jesteśmy zdania, że po zawarciu traktatu pokojowego z Niemcami możliwy będzie stopniowy rozwój współpracy między obydwojoma państwami niemieckimi”.

W kwestii umocnienia jedności w międzynarodowym ruchu komunistycznym W. Ulbricht podkreślił, konieczność przestrzegania leninowskich zasad pokojowego współistnienia, gdyż interesy ruchu komunistycznego wymagają, aby każda komunistyczna partia była solidarna z wypracowanymi przez bratnie partie w kolektywnych obradach ocenami i wnioskami co do wspólnych zadań w walce przeciwko imperializmowi o pokój, demokrację i socjalizm.

Omawiając zadania w dziedzinie rozwoju gospodarki narodowej NRD, W. Ulbricht oświadczył, że gospodarka tego kraju jest ściśle związana z gospodarką Związku Radzieckiego i innych krajów należących do Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej⁶.

W drugim dniu Zjazdu punktem centralnym obrad było przyjęte z wielkim zainteresowaniem na całym świecie przemówienie I sekretarza KC PKZR N. S. Chruszczowa. W przemówieniu swoim N. S. Chruszczow wśród wielu innych zagadnień omówił trzy zasadnicze problemy dotyczące zasady pokojowego współistnienia, konieczności pokojowego uregulowania problemu niemieckiego i zawarcia traktatu pokojowego z Niemcami oraz umocnienia jedności w międzynarodowym ruchu robotniczym. N. S. Chruszczow odnośnie do tych zagadnień powiedział m. in.:

„Zapewnić pokojowe współistnienie dwóch państw niemieckich, biorąc pod uwagę realną sytuację, to zadanie o znaczeniu ogólnosiątkowym [...] Traktat pokojowy z Niemcami nie przyniesie zysków jednym a strat drugim. [...] Podpisanie traktatu pokojowego, to droga do uzdrowienia atmosfery w Europie, do usunięcia pozostałości II wojny światowej i do stworzenia bardziej trwałej podstawy pokojowego współistnienia państw. Pozwoli to usunąć lub przeciąć węzeł, który przeszkadza w rozstrzygnięciu innych spraw. Dlatego wszyscy, którym droga jest sprawa pokoju i umocnienia bezpieczeństwa narodów, będą wraz z nami domagać się pokojowego uregulowania problemu niemieckiego.

⁶ Fragmenty referatu W. Ulbrichta opublikowane w przekładzie polskim w „Trybunie Ludu” nr 16 z 17 I 1963. Pełny tekst referatu: „Neues Deutschland” nr 16 z 16 I 1963.

Weźmy taką zasadniczą sprawę jak rozbrojenie. Dopóki nie będzie zawarty traktat pokojowy z Niemcami, trudno oczywiście liczyć na poważny postęp w dążeniu do osiągnięcia porozumienia w sprawie rozbrojenia. Te dwa zagadnienia nie są ze sobą związane pod względem prawnym. Każde z nich stanowi zagadnienie samo w sobie. Lecz rozbrojenie możliwe jest tylko przy oczyszczeniu atmosfery międzynarodowej, tj. przy umocnieniu zaufania między państwami, stworzeniu takich warunków, które nie pobudzałyby do coraz to nowych wydatków na zbrojenia i do zwiększania liczebności wojsk. A właśnie fakt, iż problem niemiecki nie został dotychczas rozwiązany, pobudza do rozbudowy sił zbrojnych, do zwiększania wydatków na cele wojskowe. [...] Państwa socjalistyczne zgadzają się, aby traktat pokojowy został podpisany z obu państwami niemieckimi lub jednym z nich. Proponują one przyznać Berlinowi zachodniemu — w ramach traktatu pokojowego — status wolnego miasta. Państwa socjalistyczne gotowe są udzielić temu wolnemu miastu jak najbardziej skutecznych gwarancji nieintegrowania w jego sprawy, gwarancji swobody wyboru przez ludność Berlina zachodniego takiego ustroju społeczno-politycznego, jaki jej najbardziej odpowiada. Poręczycielem tych gwarancji powinna być Organizacja Narodów Zjednoczonych. Jak już mówiłem, NRD, ZSRR i ich socjalistyczni sojusznicy zgadzają się nawet na to, aby w Berlinie zachodnim przez określony czas znajdowały się obce wojska pod flagą ONZ⁷.

W tym samym dniu obrad zabrał również głos I sekretarz Komunistycznej Partii Niemiec, Max Reiman, zwracając uwagę na zainteresowanie ludności Niemiec zachodnich obradami Zjazdu. Mówca podkreślił konieczność przyczynienia się NRF do zrealizowania polityki narodowej Niemiec, w których interesie leży polityka oparta na rozsądku w rozwiązywaniu węzłowych problemów. Komunistyczna Partia Niemiec dąży do zjednoczenia i współpracy wszystkich postępujących sił w Niemczech zachodnich⁸.

W trzecim dniu obrad Zjazdu zabrali głos przedstawiciele bratnich partii krajów bezpośrednio sąsiadujących z Niemcami oraz członek ogólnokrajowego kierownictwa Połączonych Organizacji Rewolucyjnych Kuby, dr Armando Hart.

Przewodniczący delegacji polskiej, W. Gomułka, w przemówieniu swoim omówił kwestię współpracy krajów obozu socjalistycznego, rozwoju gospodarczego NRD oraz ocenił aktualną sytuację międzynarodową w powiązaniu z uregulowaniem problemu niemieckiego. Także podkreślił znaczenie jedności wszystkich komunistycznych i robotniczych partii. W. Gomułka powiedział m. in.:

„Fakt, że na ziemi niemieckiej istnieje, rozwija się i szybko rośnie w siłę państwo prowadzące konsekwentnie politykę pokoju to jeden z najważniejszych czynników nowej jakościowo sytuacji w Europie, czynników działających na rzecz utrwalenia pokoju w tym rejonie świata [...]. Dobitym wyrazem braterskich stosunków i zacieśniającej się współpracy między naszymi partiami i krajami była niedawna wizyta naszej delegacji partyjno-rządowej w waszym kraju. W dążeniu do rozszerzenia i pogłębienia współpracy między naszymi krajami na dziś i na jutro podjęliśmy wówczas ważne decyzje co do podziału pracy, kooperacji, koordynacji i specjalizacji produkcji w niektórych działach przemysłu oraz w innych dziedzinach gospodarczych. Tylko na tej drodze — na drodze systematycznego pomnażania sieci więzów ekonomicznych, łączących wszystkie kraje członkowskie Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej — zarówno Polska Ludowa, jak i Niemiecka Republika Demokratyczna, a także inne kraje socjalistyczne mogą osiągać szybkie tempo wzrostu swego potencjału produkcyjnego, a tym samym zwiększać sukcesy systemu socjalistycznego, w pokojowym współzawodnictwie z systemem kapitalistycznym. Partia nasza, cały

⁷ Tekst przemówienia N. S. Chruszczowa w „Neues Deutschland” nr 17 z 17 I 1963 oraz w „Trybunie Ludu” nr 17 z 18 I 1963.

⁸ „Neues Deutschland” nr 17 z 17 I 1963 oraz nr 18 z 18 I 1963.

naród polski w pełni podzielają stanowisko *SED* w sprawie rozwiązania problemu niemieckiego. Bezpieczeństwo NRD jest bezpieczeństwem Polski. Wraz ze wszystkimi krajami socjalistycznymi udzieliliśmy pełnego poparcia dla kroków, jakie rząd NRD widział się zmuszonym podjąć na odcinku granicy państwowej z Berlinem zachodnim, w związku z uchylaniem się państw zachodnich od zawarcia traktatu pokojowego z Niemcami. Traktat pokojowy z Niemcami i znormalizowanie na tej podstawie sytuacji w Berlinie zachodnim, to sprawa likwidacji zarzewia wojny w Europie, a więc sprawa, w której są głęboko zainteresowane nie tylko państwa socjalistyczne, lecz także narody wszystkich krajów europejskich i całego świata⁹.

Drahomir Kolder, sekretarz KC KPCz w swoim przemówieniu m. in. powiedział co następuje:

„Czechosłowacka Republika Socjalistyczna będzie tak samo, jak dotychczas, w dalszym ciągu demaskowała militarystyczną i rewanżystowską politykę bońskich kół rządowych i popierała inicjatywę oraz wszelkie kroki ZSRR i propozycje pokojowe NRD służące zapewnieniu pokojowego rozwoju Niemiec i porozumieniu obu państw niemieckich, jak również przekształceniu Berlina zachodniego w pokojowe neutralne wolne miasto¹⁰”.

Waldeck Rochet, delegat Komunistycznej Partii Francji, podkreślił natomiast, że:

„Francuscy robotnicy i demokraci uważają zwycięstwo socjalistycznych stosunków produkcyjnych w mieście i na wsi w waszym kraju za powód do radości i ufności. Istnienie NRD jako państwa pokojowego odrzucającego militarystykę i walczącego o pokój, wasze sukcesy w budowie socjalizmu — są rękojmią przyjaźni między narodem francuskim i niemieckim. Jesteśmy z wami w walce, którą toczycie w obronie waszego socjalistycznego państwa i w obronie pokoju. Dlatego byliśmy z wami, gdy budowaliście antyfaszystowski mur obronny w Berlinie, aby pokrzyżować plany prowokacji ze strony bońskich rewanżystów i imperialistów”.

W. Rochet wyraził również poparcie dla walki, jaką toczy Komunistyczna Partia Niemiec w NRF oraz omówił stanowisko Komunistycznej Partii Francji wobec kontaktów między de Gaulle'm a Adenauerem¹¹.

Przewodniczący Komunistycznej Partii Austrii, J. Kopenig, wypowiedział się za polityką pokojowego współistnienia stwierdzając, że partia, którą reprezentuje, postuluje uznanie przez Austrię obydwu państw niemieckich i nawiązanie dyplomatycznych i gospodarczych stosunków z NRD¹².

Przewodniczący zarządu *SED* w Berlinie zachodnim, G. Danelius, m. in. w przemówieniu swoim stwierdził, że żywotnym interesem Berlina zachodniego jest unormowanie stosunków z NRD¹³.

Przedstawiciel Kuby, Armando Hart, poruszył także zagadnienie umocnienia i pogłębienia jedności i zwartości ruchu marksistowsko-leninowskiego na całym świecie, walki przeciwko imperializmowi i groźbie wojny nuklearnej oraz zjednoczenia się wszystkich wokół konkretnych celów rewolucji socjalistycznej¹⁴.

W następnych dniach z trybuny Zjazdu przemawiali delegaci innych, zagranicznych partii komunistycznych i robotniczych. Przekazali oni braterskie pozdrowienia dla *SED* i narodu niemieckiego oraz wyrazili pełne poparcie dla programu pokojowego współistnienia i pokojowego rozwiązania problemu niemieckiego.

⁹ „Neues Deutschland” nr 18 z 18 I 1963 oraz „Trybuna Ludu” nr 18 z 19 I 1963.

¹⁰ „Neues Deutschland” nr 18 z 18 I 1963.

¹¹ Jw.

¹² Jw.

¹³ Jw.

¹⁴ „Neues Deutschland” nr 19 z 19 I 1963 i nr 20 z 20 I 1963.

kiego. Wypowiedzieli się za jednością w międzynarodowym ruchu komunistycznym oraz podkreślili historyczną i przodującą rolę Związku Radzieckiego w walce o pokój i socjalizm¹⁵.

W dyskusji nad referatem programowym W. Ulbrichta zabierali głos przedstawiciele wszystkich środowisk społecznych NRD. Do ciekawszych wystąpień zaliczyć należy m. in. przemówienie członka Biura Politycznego SED, Bruno Leuschnera, który omawiał problem współpracy krajów socjalistycznych w dziedzinie nauki i techniki; członka Biura Politycznego SED, Hermanna Materna, mówiącego o jedności ruchu robotniczego jako podstawy zwycięstwa budowy socjalizmu; członka Biura Politycznego, Alberta Nordena, który podkreślił wagę kontynuowania humanistycznych i postępowych tradycji ogólnoniemieckich oraz rolę NRD w reprezentowaniu interesów całego narodu niemieckiego; członka KC i wiceministra spraw zagranicznych NRD, Otto Winzera, który scharakteryzował bońską doktrynę Hallsteina jako formę neokolonializmu niemieckiego; członka KC, prezydenta Niemieckiej Akademii Budownictwa, prof. Gerharda Kosela, który omówił problematykę związaną z unowocześnieniem, mechanizacją i wzrostem wydajności pracy w budownictwie przemysłowym i socjalnym NRD; członka Biura Politycznego, Willi Stopha, który poruszył problem dalszego wzrostu gospodarczego NRD i związanych z tym ważnych wymagań w zakresie obowiązkowości i sumienności w realizacji planów państwowych. W imieniu świata sztuki przemawiał członek KC SED i prezydent Niemieckiej Akademii Sztuki, dr h. c. Willi Bredel, podkreślając konieczność zaangażowania wszystkich twórczych sił artystycznych narodu w dziedzinie budowy socjalizmu. Z ramienia ludowego wojska NRD głos w dyskusji m. in. zabrał członek KC SED i minister obrony narodowej NRD, generał armii Heinz Hoffmann.

Wszyscy dyskutanci poruszali istotne sprawy związane z rozwojem politycznym i gospodarczym NRD, podniesieniem ilości i jakości dóbr produkcyjnych, rozwojem życia kulturalnego i społecznego, podniesieniem poziomu nauki i oświaty oraz współpracy placówek naukowo-badawczych z zakładami produkcyjnymi¹⁶.

W czwartym dniu obrad Zjazdu podsumowania dyskusji dokonał I sekretarz KC SED — W. Ulbricht. Następnie delegaci zatwierdzili sprawozdanie Komitetu Centralnego i Centralnej Komisji Rewizyjnej oraz referat, po czym kandydat Biura Politycznego, sekretarz KC SED, Kurt Hager, odczytał sprawozdanie Komisji Programowej, która przedstawiła projekt programu partii uwzględniający poprawki i uzupełnienia wniesione w wyniku dyskusji społecznej. Od listopada 1962 r. wpłynęło ok. 700 wniosków z projektami o uzupełnienie i zmiany w programie. Program, przedstawiony delegatom Zjazdu, uwzględnił istotne wnioski, które wypłynęły z dyskusji. Program przedstawiony delegatom przez Kurta Hagera jest właściwie pierwszym, w pełnym tego słowa znaczeniu, programem SED. Na jest właściwie pierwszym, w pełnym tego słowa znaczeniu, programem SED. Na poprzednim, V Zjeździe w r. 1958, została powołana specjalna komisja pod przewodnictwem W. Ulbrichta, której zadaniem było opracowanie programu partii. W wyniku pracy tej komisji powstał projekt programu, który przedstawiono społeczeństwu w ramach kampanii przedjazdowej w listopadzie 1962 r. Ostateczna redakcja programu, przedstawiona delegatom Zjazdu, zawiera następujące zasadnicze części składowe: wstęp do programu stwierdzający, że w historii narodu niemieckiego zapoczątkowana została nowa era, era socjalizmu i pokoju. Po zarysowaniu tła historycznego stwierdza się we wstępie, że:

„Nieśmiertelną zasługą SED jest przewyciężenie rozbicia w ruchu robotniczym i zbudowanie wspólnie z wszystkimi demokratycznymi, postępowymi

¹⁵ „Neues Deutschland” nr 20 z 20 I 1963.

¹⁶ „Neues Deutschland” nr 16 z 16 I 1963 oraz nr 17 z 17 I 1963, nr 18 z 18 I 1963, nr 19 z 19 I 1963, nr 20 z 20 I 1963.

i pokojowymi siłami, partiami i organizacjami masowymi, zjednoczonymi we Froncie Narodowym NRD, fundamentu nowej ery narodu niemieckiego, o jakiej marzyły pokolenia najlepszych i najdzielniejszych Niemców”¹⁷.

Pierwsza część programu pt. *Droga i cel* omawia prawidłowość procesów historycznych wyrażających się w przejściu od kapitalizmu do socjalizmu w Niemczech i zmięczeniu imperializmu niemieckiego. W części tej rekapitułuje się działalność SED od jej walki o przeobrażenia antyfaszystowsko-demokratyczne aż do utworzenia pierwszego państwa robotniczo-chłopskiego w Niemczech — Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Następnym zagadnieniem, omówionym w pierwszej części nowego programu, jest problematyka związana z procesem przejścia od działalności antyfaszystowsko-demokratycznej do przemian o charakterze socjalistycznym w NRD. W dalszym ciągu następuje obszernie omówienie pokojowej polityki SED i jej stanowiska wobec rozwiązania narodowych problemów niemieckich. Aczkolwiek wysuwa się znaną już koncepcję konfederacji obu państw niemieckich, jako najwłaściwszą drogę do zjednoczenia, nowym elementem — sprecyzowanym w programie — jest propozycja, by konfederację zapoczątkować ustanowieniem chociażby „minimum poprawnych stosunków i porozumień między NRD a zachodniemiecką Republiką Federalną i wolnym miastem Berlinem zachodnim”¹⁸.

Drugą część programu zatytułowano *Rozwinięta budowa socjalizmu*. Jest to nowe sformułowanie używane od kilku miesięcy dla sprecyzowania etapu realizowanego obecnie w NRD. Pierwszy punkt tej części programu precyzuje zadania SED w dziedzinie rozwoju gospodarki narodowej, przemysłu i rolnictwa, omawia obszernie rolę i zadania nauki w budowie socjalizmu oraz wytycza perspektywy podniesienia stopy życiowej ludności, rozwoju aparatu służby zdrowia i świadczeń socjalnych. W drugiej części programu omówiono ponadto zadania SED w dalszym rozwoju państwa socjalistycznego, a więc — rozwój demokracji socjalistycznej, socjalistyczny ustrój prawny, działania zmierzające do ochrony osiągnięć socjalistycznych i związane z tym zadania organów zbrojnych władzy ludowej. W dalszym ciągu tej części omawia się zadania SED w dziedzinie rozwoju ideologii, oświaty, wychowania i kultury. Specjalny rozdział poświęcono światowemu systemowi socjalistycznemu, współpracy między krajami socjalistycznymi i stanowisku SED wobec podstawowych zasad obowiązujących w obozie socjalistycznym. Kolejny rozdział pt. *SED — partia klasy robotniczej i pracującego narodu niemieckiego* precyzuje istotne cechy polityki partii. Czytamy tam m. in.:

„Twórcze zastosowanie leninowskich norm życia partyjnego jest podstawowym warunkiem realizowania nowych zadań [...]. Partia odrzuca kult jednostki, który w istocie swej oznacza niedocenywanie kolegiałności i demokratycznego centralizmu oraz roli mas ludowych. SED systematycznie udoskonalała kolegiałność pracy kierownictwa i styl swej działalności. Stale zwalczała przejawy biurokratyzmu. W toku tego procesu partia pokonała ugrupowania rewizjonistyczne, prowadziła zdecydowaną walkę przeciwko dogmatyzmowi i sekciarskiemu izolowaniu się poszczególnych towarzyszy, jak również przeciwko poglądom oportunistycznym i wewnątrznie się umocniła. SED wychodzi z potwierdzonej po tysiącokroć przez życie prawdy o tym, że masy ludowe są właściwymi twórcami historii”¹⁹.

Trzecia część programu pt. *Komunizm — przyszłość ludzkości* omawia istotę komunizmu i jego perspektywy rozwoju na świecie i zwycięstwa w Niemczech.

¹⁷ *Programm der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands*. „Neues Deutschland” Sonderbeilage z 25 I 1963, s. 3. — Porównaj z Beschluss des V Parteitages der SED. „Neues Deutschland” Nr. 170 z 18 VII 1958 r.

¹⁸ *Programm SED...*, jw., s. 14.

¹⁹ *Programm SED...*, jw., s. 34.

Ostatnie słowa programu uzasadniają tezę, że „Socializm jest przyszłością całego narodu niemieckiego”²⁰.

Program ten został jednomyślnie uchwalony przez VI Zjazd SED w dn. 18 I 1963 r.²¹. Pełny tekst programu został opublikowany w prasie już po zakończeniu Zjazdu 25 I 1963 r. w formie dodatku nadzwyczajnego²².

Porównując uchwalony na VI Zjeździe program SED z uchwałą SED, podjętą na V Zjeździe w r. 1958, należy stwierdzić, że uchwała koncentruje się bardziej na problematyce wewnętrznej NRD i jej pozycji międzynarodowej. Podsumowuje dotychczasowe wyniki budowy zrębów socjalizmu i rozwoju demokracji ludowej oraz omawia nowy etap zapoczątkowania budowy socjalizmu w NRD. Raczej kładzie nacisk na bieżące zadania partii — nie podaje konkretnych propozycji w kwestii uregulowania problemu niemieckiego. Program SED natomiast określa rolę partii retrospektywnie od początku jej działalności. Omawia zadania rozszerzonej budowy socjalizmu, analizuje ogólną sytuację międzynarodową i porusza problematykę budowy socjalizmu w NRD na tle rozwoju całokształtu procesów zwycięstwa socjalizmu na świecie. Daje wytyczne rozbudowy i rozwoju istniejących już elementów ustroju socjalistycznego w NRD, a w sprawie uregulowania problemu niemieckiego podaje konkretne propozycje zmierzające do unormowania stosunków między obydwooma państwami niemieckimi. Zupełnie nowym elementem w stosunku do uchwały jest trzecia część Programu pt. *Komunizm — przyszłością ludzkości* — w której uwzględniając już nowy etap na jakim znajduje się NRD, omówiono perspektywicznie dalszy rozwój rozszerzonej budowy socjalizmu aż do przejścia do komunizmu.

W następnym dniu, po uchwaleniu programu, członek Biura Politycznego, Erich Honecker, przedstawił delegatom Zjazdu projekt nowego statutu SED. E. Honecker w referacie na temat nowego statutu stwierdził, że nakreślone na VI Zjeździe zadania rozwiniętego budownictwa socjalizmu wymagają nowej jakościowo pracy partyjnej. W okresie od 1954 r., kiedy był uchwalony dotychczas obowiązujący statut, w NRD zaszły zasadnicze przemiany polityczne, gospodarcze i społeczne. Zmieniły się także jej konkretne warunki walki, z czego wyniknęła konieczność uchwalenia nowego statutu, który powinien odzwierciedlać nowy historyczny okres w rozwoju SED i NRD²³.

Po wysłuchaniu referatu Honeckera i dyskusji, przewodniczący Zjazdu, Hermann Matern, poddał pod głosowanie projekt nowego statutu SED, który został uchwalony przez Zjazd jednomyślnie w dn. 19 I 1963 r.²⁴.

Nowo uchwalony statut SED uwzględnia doświadczenia międzynarodowego ruchu robotniczego zdobyte w ostatnich latach i odpowiada leninowskim normom życia partyjnego. Nowo uchwalony statut jest czwartym z kolei w szesnastoletniej historii SED. Za jego nową treścią przemawiają gruntowne przeobrażenia, jakie dokonały się w NRD. Podstawowe zadania okresu przejściowego zostały zrealizowane i NRD przeszła do etapu „rozwiniętej budowy socjalizmu”. Nowy statut przewiduje poważne zwiększenie obowiązków i praw członków partii oraz pogłębienie demokracji wewnątrzpartyjnej. Stanowi on również zapowiedź surowszej selekcji przy przyjmowaniu kandydatów w szeregi partyjne. Zgodnie z powyższymi wymienionymi czynnikami notujemy m. in. następujące nowe sformułowanie w statucie SED:

„Partia skupia postępową część klasy robotniczej, chłopów spółdzielców i inteligencję”

²⁰ *Programm SED...*, jw., s. 38.

²¹ „Neues Deutschland” nr 19 z 19 I 1963, „Trybuna Ludu” nr 19 z 20 I 1963.

²² Por. przypis 17.

²³ *Das Parteistatut der Sozialistischen Einheitspartei Deutschlands — Berichterstatter Genosse Erich Honecker, Mitglied des Politbüros*. „Neues Deutschland” nr 20 z 20 I 1963.

²⁴ „Neues Deutschland” nr 20 z 20 I 1963 i „Trybuna Ludu” nr 20 z 21 I 1963.

zamiast jak dawniej, że *SED* skupia w swych szeregach przedstawicieli klasy robotniczej, pracującego chłopstwa i inteligencji pracującej.

Dalej czytamy, że:

„Rozwinięta budowa socjalizmu w NRD jest przesłanką umożliwiającą przejście do stworzenia podstaw społeczeństwa komunistycznego, co z kolei stanowi najważniejszy wkład dla zapewnienia pokoju i pokojowego współżycia obu państw niemieckich oraz szczęśliwej przyszłości w jednym z państw niemieckich, w państwie pokoju, demokracji i socjalizmu”.

W nowym statucie prawo członka partii do krytyki organizacji podstawowej na zebraniach członków i na łamach prasy zostało rozszerzone do prawa do krytyki także na konferencjach partyjnych, zjazdach partyjnych jak również w posiedzeniach plenarnych kierowniczych organów partii. Przewiduje on również prawo członka zwracania się z każdą sprawą do Komitetu Centralnego włącznie oraz prawo domagania się odpowiedzi, która dotyczyć powinna istoty jego interwencji. Okres stażu kandydackiego, według nowego statutu, wynosić będzie dla każdego nowo wstępującego bez względu na różnicę w pochodzeniu socjalnym — jeden rok²⁵.

Założenia uchwalonego na VI Zjeździe programu *SED* znalazły swoje odbicie w nowym statucie partii. Postulowana przez program *SED* konieczność jakościowej poprawy działalności partii zostaje w nowym statucie partyjnym urzeczywistniona. Nowy statut daje *SED* polityczno-organizacyjną broń dla pełnego wykonania wielkiego programu rozwiniętego budownictwa socjalizmu w NRD²⁶.

Na zakończenie Zjazdu odbyły się dn. 21 I 1963 r. wybory do centralnych władz partyjnych. Zgodnie z zasadami nowego statutu partii delegaci VI Zjazdu wybrali w głosowaniu tajnym jednogłośnie 121 członków i 60 kandydatów Komitetu Centralnego *SED* oraz członków i kandydatów Centralnej Komisji Rewizyjnej²⁷. Wybrany przez VI Zjazd Komitet Centralny zebrał się w tym samym dniu na posiedzeniu konstytucyjnym, na którym wyłonił ze swego grona członków Biura Politycznego, sekretarzy Komitetu Centralnego *SED* oraz członków Centralnej Komisji Kontroli Partyjnej. I sekretarzem KC *SED* został ponownie wybrany W. Ulbricht.²⁸

Po ogłoszeniu sprawozdania Komisji Wyborczej zabrał głos Walter Ulbricht wygłaszając przemówienie końcowe, w którym podsumował wyniki obrad VI Zjazdu *SED* i dokonał oceny jego znaczenia na płaszczyźnie narodowej i międzynarodowej²⁹.

Obrady VI Zjazdu *SED* spotkały się z wielkim zainteresowaniem zarówno spo-

²⁵ Poprzedni statut przewidywał zróżnicowanie długości stażu kandydackiego zależnie od pochodzenia socjalnego kandydata, chłopów-spółdzielców i robotników obowiązywał półroczny staż kandydacki, majstrów i techników staż jednoroczny, natomiast kandydatów ze środowiska inteligenckiego staż dwuletni. Por. statut *SED* uchwalony w r. 1954.

²⁶ Pełny tekst statutu opublikowany w „Neues Deutschland” nr 26 z 26 I 1963.

²⁷ Komitet Centralny *SED* w porównaniu z poprzednim został powiększony o 10 członków. Podobnie liczba zastępców członków Komitetu Centralnego zwiększyła się o 16 osób. Liczba członków Biura Politycznego została zwiększona z 13 na 14. „Neues Deutschland” nr 22 z 22 I 1963.

²⁸ Lista członków Komitetu Centralnego i ich zastępców Biura Politycznego, sekretarzy KC i Komisji Kontroli Partyjnej oraz członków Centralnej Komisji Rewizyjnej łącznie z zastępcami opublikowana została w „Neues Deutschland” nr 22 z 22 I 1963.

²⁹ W skład zastępców członków Biura Politycznego nie weszli ponownie: Karl Mewis, b. przewodniczący Państwowej Komisji Planowania, odwołany z tego stanowiska i ze stanowiska ministra na dzień przed rozpoczęciem Zjazdu, Alfred Kurella, odpowiedzialny dotychczas w Komitecie Centralnym za sprawę kultury i sztuki. Alois Pissnick, I sekretarz Komitetu Okręgowego *SED* w Magdeburgu. Na obecnym Zjeździe zostali oni wybrani na członków Komitetu Centralnego. „Neues Deutschland” jw.

³⁰ Tekst przemówienia końcowego W. Ulbrichta, „Neues Deutschland”, j. w.

leczeństwa NRD i krajów socjalistycznych, jak i zachodniemieckiej, zachodnioeuropejskiej oraz światowej opinii publicznej. Świadczy o tym liczba 300 dziennikarzy akredytowanych przy obradach Zjazdu, wśród których było 80 przedstawicieli wielkich zachodnich agencji prasowych i magazynów.

Bezpośrednie informacje z przebiegu obrad Zjazdu przekazywane były również przez radio i telewizję. Otwarcie Zjazdu i przemówienie W. Ulbrichta np. transmitowało w audycjach bezpośrednich lub sprawozdaniach ponad 20 stacji telewizyjnych świata, a przemówienie N. S. Chruszczowa udostępniono 120 mln widzów w transmisjach bezpośrednich, jakie nadawały telewizje ZSRR, Polski, Czechosłowacji i Węgier oraz w wyjątkach nadawanych przez telewizję rumuńską i bułgarską, a także w obszernych sprawozdaniach transmitowanych przez trzy największe towarzystwa telewizyjne USA za pośrednictwem satelity „Telstar”. Również telewizjowiec krajów objętych „Eurowizją” jak Anglia, Francja, Włochy, Austria, Belgia, Szwajcaria, Holandia i Luksemburg oraz krajów zrzeszonych w „Nordwizji” jak Szwecja, Dania i Norwegia mogli oglądać obszerne fragmenty Zjazdu w ramach audycji aktualnych. Ponadto o filmowy materiał sprawozdawczy ze Zjazdu zwrócili się do NRD: Kuba, Jugosławia, Zjednoczona Republika Arabska, Irak i Finlandia, jak również amerykańska agencja prasowa i telewizyjna oraz „Visnews” w Londynie, a także agencje telewizyjne Japonii, Meksyku, Brazylii, Australii i Kanady.

Spśród wydarzeń VI Zjazdu SED z największym zainteresowaniem i najobszerniejszymi komentarzami spotkały się przemówienia W. Ulbrichta i N. S. Chruszczowa. Także wiele uwagi poświęcono wystąpieniom W. Gomułki, jak i wielu innych delegatów zagranicznych oraz uchwałom podjętym na Zjeździe. Przemówienie Ulbrichta komentowano zarówno pod kątem przyszłej polityki wewnętrznej i zagranicznej NRD, jak i propozycji pokojowego uregulowania problemu niemieckiego. W komentarzach do przemówienia N. S. Chruszczowa podkreślano pokojowe stanowisko ZSRR w polityce międzynarodowej oraz wagę, jaką przywiązywał Chruszczow do problemu jedności i zwartości wszystkich partii marksistowsko-leninowskich w międzynarodowym ruchu robotniczym³⁰.

Prasa zachodniemiecka i szwajcarska w swoich informacjach i komentarzach z VI Zjazdu m. in. podaje:

„Oświadczenia w sprawie Berlina i Niemiec były najbardziej interesującą częścią przemówienia N. S. Chruszczowa. Chruszczow nie zmienił zasadniczo swej propozycji zawarcia traktatu pokojowego i przekształcenia Berlina zachodniego w wolne miasto, ale przewiduje odłożenie tego rozwiązania na dalszy termin”. („Neue Zürcher Zeitung” z 17 I 1963).

Obszerne informacje na temat planowanego rozwoju przemysłu w NRD w okresie do 1970 r. zamieściła „Frankfurter Allgemeine Zeitung” z 16 I 1963 r. Artykuł omawia wzrost produkcji globalnej dochodu narodowego, inwestycje w dziedzinie przemysłu i rolnictwa oraz zaopatrzenia ludności w środki spożywcze. Dane te są bogato ilustrowane liczbami zawartymi w przemówieniu programowym W. Ulbrichta. Z przemówienia tego został także opublikowany 7 punktowy program pokojowego rozwiązania problemu niemieckiego („Tagesspiegel” z 16 I 1963). Również publikowano obszerne wyjątki z uchwalonego na Zjeździe nowego programu SED („Süddeutsche Zeitung” z 26/27 I 1963). Prasa relacjonuje także zmiany, które zostały wniesione do statutu SED („Süddeutsche Zeitung” z 21 I 1963).

³⁰ W Polsce o przebiegu obrad VI Zjazdu SED obszerne informacje oraz komentarze prasy zagranicznej zamieszczała m. in. „Trybuna Ludu” w dn. 15–23 I 1963 w nr od 14–22. Komentarze prasy jugosłowiańskiej, brytyjskiej i szwedzkiej w „Neues Deutschland” nr 16 z 16 I 1963; komentarze prasy japońskiej, francuskiej i zachodniemieckiej w „Neues Deutschland” nr 20 z 20 I 1963.

Ogólnie należy stwierdzić, że VI Zjazd SED był wielką demonstracją międzynarodowej solidarności klasy robotniczej całego świata. Wyniki tego Zjazdu należy ocenić nie tylko z punktu widzenia jego znaczenia dla wewnętrznej polityki NRD, ale także całego narodu niemieckiego, w którego interesie zostały podjęte uchwały o historycznym znaczeniu.

Alfreda Szternel-Lewek

EMIGRACJA NIEMIECKA WE FRANCJI PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

I

W okresie międzywojennym zasiedzali we Francji obywatele niemieccy czy ludzie pochodzenia niemieckiego — poza terenem alzackim — nie zwracali na siebie uwagi jako odrębna, zorganizowana grupa. Liczba zamieszkałych stale we Francji Niemców nie była bowiem wówczas w porównaniu z innymi grupami cudzoziemskimi wielka. Obejmowała ona głównie ludzi ze sfer handlowych i kulturalnych, nie miała więc szerszej bazy społecznej.

Większe środowisko niemieckie istniało jedynie na terenie Alzacji, miało jednak zupełnie odmienny charakter niż cudzoziemskie grupy imigracyjne, przybyłe do Francji w poszukiwaniu pracy i stanowiło odrębny problem dla czynników francuskich. Zaraz po r. 1919 pewne grupy niemieckiej mniejszości narodowej w Alzacji ujawniały bowiem tendencje irredentystyczne, manifestowane już zupełnie publicznie z chwilą objęcia władzy przez hitleryzm.

W okresie teroru hitlerowskiego schroniła się do Francji kilkudziesięcna rzesza niemieckich uchodźców politycznych oraz Żydów, przyjętych przychylnie przez opinię francuską. Między uchodźcami a osiadłymi stale we Francji Niemcami nie było żadnej łączności, gdyż ci ostatni — podobnie jak inne środowisko niemieckie za granicą — podporządkowali się bez oporu organizacjom hitlerowskim¹. Z chwilą zaś wkroczenia wojsk hitlerowskich do Francji w 1940 r. okazało się, że grupa ludności niemieckiej, pod ujawnioną publicznie działalnością, ukrywała w wielu wypadkach akcję dywersyjną².

Wszystko wskazywało więc na to, że nieprędko powstanie na terenie Francji nowe zgrupowanie ludności niemieckiej, kiedy wraz z uchodzącą w 1944 r. armią hitlerowską zniknęli również ci wszyscy Niemcy, którzy przebywali we Francji do wybuchu wojny. Jedynymi też Niemcami, którzy po 1945 r. znajdowali się na ziemi francuskiej, byli jeńcy wojenni.

II

Francja, poza okresem tzw. wielkiego kryzysu w l. 1930—34, od zakończenia I wojny światowej w 1918 r. miała zawsze niedobór sił roboczych. Był on tym większy po zakończeniu II wojny światowej w 1945 r., kiedy trzeba było odbudowywać zniszczone miasta i obiekty przemysłowe, setki tysięcy zaś młodych Francuzów znajdowały się pod bronią. Jeńcy niemieccy byli więc pożądaną siłą roboczą, toteż zatrudnieni zostali przede wszystkim w górnictwie. Z chwilą rozpoczęcia zwalniania przez państwa zachodnie w l. 1948—50 reszty pozostających w niewoli b. żołnierzy niemieckich wyłonił się zatem dla Francji poważny pro-

¹ Obywatele niemieccy za granicą pozostawali pod kontrolą *Auslandsorganisation der NSDAP*, *Bund der Auslandsdeutschen* oraz placówek konsularnych.

² Z własnych obserwacji autor może przytoczyć, że w Angers, siedzibie ówczesnego rządu polskiego na emigracji, kelner w jednym z najlepszych lokali miejscowych, odwiezianym przez oficerów miejscowego garnizonu francuskiego, po wkroczeniu w 1940 r. wojsk hitlerowskich okazał się oficerem *Wehrmachtu*.